Makale Geliş Tarihi: 02.12.2018
Makale Kabul Tarihi: 08.12.2018

-Medeniyet Üzerine Notlar-

Celaleddin Çelik[1]

Kalın, İ. (2018). *Barbar, Modern, Medeni*. İnsan Yayınları: İstanbul.

Kavramlar dünyayı ve hayatı algılama, anlama ve yorumlama araçlarımızdır. Bir başka deyişle konuştuğumuz ya da seçtiğimiz kavramlar dünyayı görme tarzımızı, ilişkilerimizi ve eylemlerimizi belirleyerek yönümüzü tayin ederler. Zaten biz sosyal ve kültürel dünyamızı bizden önce inşa olmuş bir kavramlar ağı içinde bulur ve yaşarız. Bu yüzden onları ancak ait olduğumuz dil ve yaşam dünyasından seçeriz. Belli bir bilinç düzeyinden sonra ise mevcut olanları ayırdetmeye başlar ve ait oluruz. Öte yandan bugün içinde yaşadığımız kavram dünyası ise artık giderek tabii dilsel bir olgu olmaktan ziyade, ideolojik, ekonomik ve kurumsal amaçlarla biçimlenmektedir. Kavramlar çoğu zaman bize rağmen ama bizim için üretilmektedir. Kuşkusuz gerçekliğin konuşulan ve yazılan dile indirgenmesi çoğu zaman içine düşülen hatalardan biridir, ancak dil de bugün gerçeklik inşasının en önemli araçlarından biridir. Üstelik dilin kullanım sahası yazıyla sınırlı kalmamakta, görsel ve işitsel bir dil de devreye girmektedir. Dil, mantıksal bir kurgu ve ideolojik bir araç olarak toplumu, tarihi ve gerçekliği inşa etmenin imkânı ve zeminidir. Dil üzerinden yapılan çarpıtmaya ise tarihin ve kültürün imkanlarını kullanarak yine dil üzerinden cevap verilebilir. Buradan hareketle "Barbar, Modern ve Medeni" isimli kitabında İbrahim Kalın, muhayyel bir ötekiyle özel bir kimlik inşasının tarihi kodlarını kavramlar üzerinden sorgulamayı denemekte, bize rağmen inşa edilen kavramların

1 Prof. Dr. , Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, celikcela@gmail.com

yapısökümüne girişmektedir.

Büyük anlatıların ve geleneklerin zayıfladığı bir çağda işe medeniyetten başlar Kalın, zira bir varlık tasavvuru için geleneğin bütün kodları oradadır. "Medeniyet"i kültüre ilişkin formların da kendisinden üretildiği zihni, ahlaki ve estetik ilkeler bütünü olarak gören Kalın, bu anlamda kültür-medeniyet dikotomisine ilişkin klasik ayrımı ve ilişkiyi dikkate almaz. Bir yandan da medeniyeti "varlığa ilişkin tutum ve davranışlar bütünü" şeklinde ontolojik bir kabuller seti olarak tanımlar. Fakat her ne kadar medeniyet kavramı küresel modernlikle birlikte işlevsizleşmiş ve etkisizleşmiş olsa da Kalın'ı, bu yeni durumun paradoksal sonuçları ilgilendirmektedir daha çok. Batı-merkezli sömürü ile birlikte Batılı değerler ve sembollerin küreselleşmesi karşısında Batılı olmayan toplumların geliştirdikleri savunma mekanizmalarını kavramak bu süreçte özel bir anlam taşımaktadır. Bir başka deyişle Batıcı modernleşmeye karşı özgün bir kimlik inşa etmeye çabalayan topluluklar ile onların medeniyet tasavvurları temelde birbirinden bağımsız değildir.

Kalın bu bağlamda her ne kadar Doğulu medeniyetleri gelecek için bir imkân olarak kodlasa da, onların tarih ve kimlik inşalarında çevreye itilmişliklerinden kaynaklanan tepkisellikle malul zayıf yönlerini çok da önemli görmemektedir. Öte yandan belki de en büyük handikap, arzın çeperlerine kadar nüfuz etmiş bir modernlik karşısında, pratiğine zaman ve mahal kalmayan Doğulu medeniyetleri geri çağırmanın imkânı üzerindedir. Medeniyet kavramı gerçi ulus devletçi birimlerin ve kültürlerin giderek tarih ve sistem dışına çekildiği yeni küreselleşme çağında, yeni bloklaşma eğilimlerinin uyandırdığı bir kavram olarak zamanın ruhuyla uyumlu görünmektedir. Ancak bir yandan da onun "medeniyetler çatışması" gibi operasyonel stratejik bir kavram haline getirilmesini de akılda tutmak gerekmektedir. Bu anlamda medeniyetin küresel neoliberal sistem içinde bir ayrıştırma ve dışlama işlevleriyle karşılaşmak çok fazlasıyla ihtimal dahilindedir.

Küresel modernleşme ve postmodernliğin yarattığı "gerçeklikten kopuş, hayal kırıklığı ve nihilizm ile yaşanan ontolojik fakirleşme", yine varoluşsal bir krizin göstergeleri olarak vurgulanır, ama bu kriz ancak geleneksel ontolojinin umut olmasını yükseltmektedir. Medeniyet ve medenilik kavramlarını hegemonik-emperyalist geçmişinden kurtarmayı amaçlayan Kalın, kavramın yeniden inşası için bu bağlamda geleneğin varlık tasavvuru ve tefekkürünü yardıma çağırmaktadır. Ancak burada üzeri küllenmiş bu tasavvurun yeniden geriyedönüşünü mümkün kılacak araçlara ve sosyolojiye ilişkin fazlaca ipucu vermez.

Bu noktada Kalın'ın ısrarla vurguladığı şey şudur; modern ya da postmodern olsun günümüz insanının uzun bir zamandan bu yana içine düştüğü sancının ve kaotik atılmışlığın sebebi, modernlikle birlikte tüm geleneksel

metafizik atıf çerçevelerinin yıkılmasıdır. Bir başka deyişle kutsal şemsiyenin veya kozmik anlam halesinin kaybolmasıdır. Peki bu metafizik atıf çerçevesi yeryüzünün her noktasında geçersizleşmiş, etkinliğini kaybetmiş veya geri çekilmiştir diyebilir miyiz? Modern küresel kültürün kuşatıcı ve tektipleştirici yaygın etkisine rağmen Kalın'ı bir anlamda farklı kılan yaklaşımı burada ortaya çıkmaktadır; zira o varoluşsal derinlikleri bugün için küllenmiş olsa da Doğulu medeniyetlerin geri dönüşü ya da yenilenen bir çıkışı için hala ümitvardır. Bu ümidi besleyen reel durum ise, kültürel sınırların aşıldığı, kimliklerin aşındığı ve her şeyin buhar olup uçtuğu şu zamanın içinde medeniyetin artık açıklayıcı bir anlam çerçevesi sunamamasıdır. Büyük anlatıların ve bütün anlam kalıplarının nihilist eğilimlerle birlikte etkisizleştiği zamanımızda tüketim iştahı ve hazzı nerdeyse insanların hayatına yön veren tek değer haline gelmektedir. Varlık tasavvurları çökerken, sanal ve hayali bir dünya tüketimi içinde savrulan bireyler ontolojik fakirleşmenin simgesi haline gelmektedir. Öyleyse sarkacın yeniden metafizik anlam çerçeveleri tarafına yükselme zamanı gelmiştir. Ancak bunun siyasi bilinç kadar belki de onun kadar önemli bir estetik ve ahlak, kültür ve mimari bilincinin de devreye girdiği müşterek bir medeniyet inisiyatifiyle olacağı aşikardır. Muhtemelen Kalın'ın medeniyet tasavvuru etrafında sık tekrara düşmesinin sebebi bu olsa gerek; yani bilmek kadar harekete geçmek de önemli ve hareket için sürekli hatırlatmaya ihtiyaç var.

Gelenekselci terminolojiye ve Guenonyen dile aşina olanlar için Kalın'ın kitabı bundan daha fazlasını taahhüt etmekte, ancak tabii ki kendini İslami geleneğin ontolojik ve epistemolojik kalıpları içinde tutmaya çalışan çizgisiyle de ondan biraz ayrılmaktadır. Esasen kitapta kullanılan dil, başta medeniyet olmak üzere stratejik ve kültürel anlamlarını yitiren kavramların yerine, muhtevasını gelenekten devşiren derinlikli ve iddialı çözüm önerilerini yansıtmaya çalışmaktadır. "Barbar, Modern ve Medeni", Kalın'ın önceki kitaplarıyla konu ve içerik bakımından yer yer benzerlikleri ve tekrarları içerse de istikrarlı ve oturmuş bir üslubu ile okuyucunun ilgisini canlı tutabilmektedir.

İbrahim Kalın, modern zamanlarda yaşanan krize karşı direnci ancak zamanın etkilerinden uzakta kalan, bir başka deyişle tarih dışı bırakılan medeniyetlerin gösterebileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda ontolojik ve epistemolojik sistemi içinde yaratıcı bir hamlenin dokunuşlarını bekleyen İslam medeniyeti için ümitleri seferber eder. Bunun için İslam medeniyetinin kendine özgü kodlarıyla farklı coğrafyalarda sergilediği tarihi tecrübesini yardıma çağırır. Bunu ise zamanın ruhunu en çok yansıtan "çoğulculuk" kavramı üzerinden yapar. Kalın'ın İslami geleneğin çoğulcu pratiğini çok önemsemesi, günümüz postmodern çoğulculuk mitinin toplumsal yansımaları düşünüldüğünde bazı sorular içermektedir. Esasen Kalın, çoğulcu-

luğu sahiplenen Batının tarihinde bu konuda neredeyse hiçbir olumlu iz bırakmadığını özel örneklerle de işler. Ancak bununla birlikte kavramın kendi yapısındaki operasyonel ve ideolojik boyutların da ayrıca kritik edilmesi gerekmektedir. Çoğulculuk, İslami ontolojinin ve epistemolojinin varsayım ve iddiaları ile nasıl biçimlenecektir, çoğulcu pratikleri içeren tarihsel durum hakikatin kendisi midir? Küresel tüketimci neoliberal dünya tüm diğer kavramlar gibi çoğulculuğu da kendi ekseninde öğütmektedir. Lakin yine de bugün bir medeniyet olarak İslam'ı çökertmek için ona biçilmeye çalışılan imaj, farklılıkları şiddetle kaldırmaya çalışan bir din görüntüsüdür. Kalın bu sebeple Medeniyet olarak İslam'ın tarihsel çoğulculuk örneklerine müracaat etmek de haklıdır, bugün burada olmak için medeniyetimizin uyanışına yardımcı olmak durumundayız. Şahit olmaktan ayağa kaldırmaya geçiş için ise İslam medeniyeti de kendi çelişkileriyle yüzleşmek zorunda. Ancak elbette düşünümsel bir özeleştiri ve içsel paradoksları aşma gerilimi, bir medeniyetin dünyaya yönelik iddialarına ve umutlarına gölge düşürme riski taşır. Lakin bundan sarfınazar etme lüksü de yoktur hakikate talip olanın. Kanaatimce Kalın, bu seriyi tamamlayacak bir sonraki çalışmasını bu yüzleşmeye ayıracaktır.